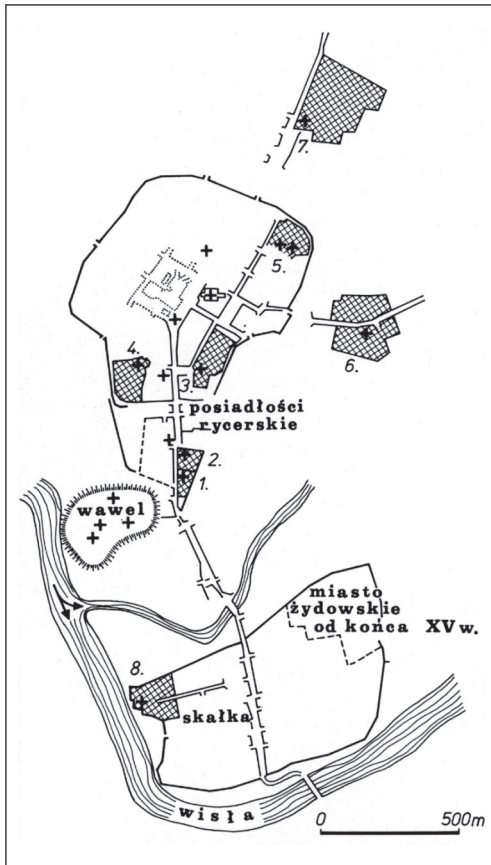

Metropolitalność a metropolizacja Krakowa

Znaczenia pojęcia „metropolii”, a zatem i „metropolitalności”, zmieniały się w czasie i ulegały pewnej weryfikacji i modyfikacji. Natomiast pojęcie „metropolizacji” pojawiło się niedawno, przede wszystkim w związku z procesami globalizacji i oznacza proces przejmowania przez niektóre wielkie miasta funkcji kierowniczych w zarządzaniu gospodarką, ale także i zmianę ich społeczeństwa w społeczeństwo informacyjne. Metropolie stają się nie tylko ośrodkami innowacji, ale przede wszystkim węzłami globalnych połączeń informacyjnych, podejmowania decyzji oraz stymulowania strumieni finansowych i osiągnięć gospodarki, nauki i kultury (Kukliński 2000).

Miasto, metropolia – rys historyczny

Pojęcie metropolii wywodzi się z greckiego „meter” – matka, „polis” – państwo, i oznaczało najpierw macierzyste państwo imperium kolonialnego. Z czasem pojęcie to odnoszono także i do miast, i wtedy „metropolia” oznaczała „matkę miast” czyli najważniejsze miasto wśród innych. Metropolia jawi się więc jako organizm „rodzicielski”, który dzisiaj oznaczałby: *jako zdolny do organizowania, koordynowania i porządkowania pewnej określonej przestrzeni, dzięki instytucjom i infrastrukturze celowo do tego powołanym* (Cristaldi 1994). Zanim jednak tak definiowana metropolia mogła zaistnieć musiały powstać miasta jako zorganizowane osiedla ludzkie. Sama wizja miasta wywodzi się od Platona, a jej urzeczywistnienie łączy się z Hippodamosem z Miletu (V w. przed Chrystusem), który pierwszy zaprojektował miasto w stylu hellenistycznym z agorą, teatrem, gimnazjum oraz licznymi świątyniami – wszystko na planie prostokąta. Taka forma miasta w swoich zrębach przetrwała w Europie właściwie do dzisiaj. Ale rzeczywistość miasta jest jeszcze starsza, a wiele refleksji na jego temat dostarcza nam Biblia. Według niej miasto początkowo kojarzyło się ze złem (choćabyż dlatego, że początki takiej formy osadniczej łączono z rodem Kaina), a i w kontekście opowieści o wieży Babel też ma ono konotację negatywną: wieże symbolizujące miasto były bowiem symbolami kultu bożków pogańskich. Natomiast miasta np. Sodoma i Gomora uosabiały zło i zepsucie. Rezerwa do miasta jako takiego została przełamana po wejściu Izraelitów do Ziemi Obiecanej (XII w. przed Chrystusem) i przejęciu przez nich już zbudowanych tam miast – w czym widzieli oni dar samego Boga. Odtąd miasto stało się czynnikiem integracji narodu. Charakterystycznym jest fakt, że miasto w językach starożytnych (także i w hebrajskim) jest rodzaju żeńskiego, a w świadomości ludności utożsamiane było zawsze

Ryc. 1. Przedlokacyjne kompleksy osadnicze Krakowa (według H. Muncha 1958)

1 – kościół św. Marcina, 2 – kościół św. Andrzeja, 3 – kościół i klasztor OO. Dominikanów, 4 – kościół i klasztor OO. Franciszkanów, 5 – kościół św. Krzyża, 6 – kościół św. Mikołaja, 7 – kościół św. Floriana, 8 – kościół św. Michała i klasztor OO. Paulinów.

a jednym z tych miast był też Kleparz, którego pierwotną nazwą była Florencja – od kościoła i parafii św. Floriana. Swą miejskość, a także metropolitalność zawdzięcza więc Kraków w dużej mierze rodowodowi sakralnemu, a niektórzy historycy (*Krakau, Prag und Wien.....1999*) uważają wręcz, że w Krakowie zawsze współistniały dwa układy: jeden związany z władzą świecką (państwową lub miejską), a drugi z kościelną.

Spośród kilku znaczeń „metropolii” najbardziej trwałe jest kojarzenie jej ze stolicą prowincji kościelnej, obejmującej kilka diecezji, pod zwierzchnością arcybiskupa

z „matką” natomiast otaczające go osady z „córkami”, a więc już wtedy mieliśmy do czynienia z „metropolią” w późniejszym znaczeniu. Za czasów królów Dawida i Salomona (X w. przed Chrystusem) zaistniała potrzeba ustanowienia miasta wzorcowego, miasta symbolu, w którym dominuje pałac i świątynia. W tym duchu została przebudowana Jerozolima, która ze świątynią, gdzie czczono „jedynego Boga”, stała się (i do dzisiaj zresztą jest) Miastem Świętym. Można więc rzec także, że stała się pierwszym miastem metropolitalnym; jest też przykładem, jak architektura i urbanistyka służy kultowi i potrzebom duchowym ludzi (Chrostowski 1990). W tym miejscu można snuć pewne analogie z Krakowem (nazywanym zresztą nawet niekiedy: „polską Jerozolimą”), który powstał u stóp zamku, a kolejno wznoszone świątynie stawały się ogniwami jego rozwoju – widać to już we wczesnym, jeszcze przedlokacyjnym okresie (Ryc.1). Wtedy to, jak stwierdza J. Wyrozumski (1992), trzy kościoły: Św. Trójcy (przy, którym osadzono OO. Dominikanów), Wszystkich Świętych i OO Franciszkanów, wyznaczały ważny ośrodek osadniczy o cechach miejskich (*civitas*), gdzie także odbywały się targi. W wiekach średnich, już po lokacji w XIII w., Kraków miał charakter „trójmiasta”

Ryc. 2. Metropolia Krakowska

1 – granice metropolii po 1992 r., 2 – granice metropolii krakowskiej po 1992 r., 3 – granice diecezji po 1992 r., 4 – granica państwa, 5 – granice województw po 1999 r., 6 – Krakowski Obszar Metropolitalny (KOM).

– metropolity. Kraków oficjalnie pełni taką funkcję stosunkowo od niedawna, bo dopiero od 1925 r., kiedy to ukazała się odpowiednia bulla papieża Piusa XI *Vixtum Poloniae unitum*, ustanawiająca metropolię krakowską, w skład której weszły: archidiecezja krakowska oraz diecezje: częstochowska, kielecka i tarnowska. Pierwszym metropolitą krakowskim został Adam Kardynał Sapięha, a później godność tę piastowali także: Karol Kardynał Wojtyła, a ostatnio, od 25 lat Franciszek Kardynał Macharski. Od 1992 r. obecny papież Jan Paweł II bullą *Totus Tuus Poloniae populorum* przeprowadził reorganizację administracji kościelnej w Polsce, w wyniku

której metropolia krakowska obejmuje aktualnie oprócz archidiecezji krakowskiej, diecezje: kielecką, tarnowską i bielsko – żywiecką. Jej granice (Ryc. 2) nie pokrywają się ani z granicami województw, ani tym bardziej z granicą tzw. Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego (Trafas, Zborowski 2003).

Same początki biskupstwa krakowskiego związane są najczęściej z rokiem 1000 i odbywającym się wtedy Zjazdem Gnieźnieńskim, ale należy pamiętać, że istnieją źródła historyczne (MPH III, vide Wyrozumski 1992), z których wynika, że Kościół krakowski został eregowany¹ już wcześniej przez papieża Benedykta IX i to jako „metropolitalny”, a Rocznik Kapitulny Krakowski pod rokiem 1049 zamieszcza wiadomość o „śmierci a r c y b i s k u p a Arona”. K. Lanckorońska (1961) uważa natomiast, że państwo Wiślan w czasach Państwa Wielkomorawskiego, miało być schryistianizowane w obrządku słowiańskim z Krakowem jako stolicą „metropolii słowiańskiej”, na co wskazuje także umieszczenie w katalogu biskupów krakowskich Prohora i Prokulfa, jeszcze przed Popponem – biskupem w czasie utworzenia biskupstwa krakowskiego w 1000 r. (wspomina o tym w swojej kronice Thietmar). Z kolei S. Żochowski (1906) uważa, że tworząca się w XIII w. gmina miejska w Krakowie (rejon kościoła OO. Dominikanów i Małego Rynku) była „miastem biskupim” ponieważ powstała na posiadłościach biskupich (Odrawążów). „Metropolitalność” Krakowa w znaczeniu sakralnym była powszechnie uznawana przez całe wieki, kiedy Kraków podlegał wciąż arcybiskupstwu gnieźnieńskiemu; był on najważniejszą stolicą biskupią w państwie, a zasiadający na niej biskupi byli najpoważniejszymi doradcami wawelskich książąt i królów, wpływając na losy kraju, a nawet Europy natomiast pod względem zajmowanego terytorium biskupstwo krakowskie należało do największych w Europie i do 1772 r. obejmowało ok. 56 tys. km² (Sowa 1999).

Metropolitalne funkcje Krakowa

Takie czy inne granice miasta lub regionu, nie odzwierciedlają jednak faktycznego zasięgu oddziaływania Krakowa jako metropolii – decydują o tym bowiem przede wszystkim pełnione przez miasto funkcje, głównie te zewnętrzne, zwane właśnie metropolitalnymi. Wielkość miasta metropolitalnego, mierzonego liczbą jego mieszkańców nie stanowi obecnie bezwzględnego warunku „metropolitalności”; świadczy o niej natomiast zaawansowanie samych procesów metropolizacyjnych.

Analizując funkcje metropolitalne Krakowa trzeba zaznaczyć na wstępie, że niemal od początku swego istnienia odznaczał się on ich heterogenicznością, chociaż zmieniały się one w czasie (np. w XVI w. utracił funkcję stolicy kraju, odzyskawszy ją częściowo, w wymiarze symbolicznym i duchowym – w czasie rozbiorów).

---

¹ W akcie erekcyjnym mowa jest o tym, że „*arcybiskupstwu mają podlegać kościoły parafialne w całym Królestwie Polskim*”. Mogła to być jednak sytuacja chwilowa, związana np. ze zniszczeniem Gniezna, co zmusiłoby do rezydowania arcybiskupa w Krakowie. Tak, czy inaczej, w początkach chrześcijaństwa na ziemiach polskich obszar oddziaływania Kościoła krakowskiego był bardzo szeroki.

Ta wielofunkcyjność jest cechą wyróżniającą miasta metropolitalne, a zasięg oddziaływania tych funkcji jest nieraz trudny do wyznaczenia przestrzennego (Purchla 1996)

Do podstawowych funkcji metropolitalnych Krakowa należą:

Polityczno-administracyjna – to pełniona dawniej i obecnie funkcja stolicy województwa, a także powiatu grodzkiego (jako gminy miejskiej) oraz powiatu ziemskiego krakowskiego oraz jako siedziby kilku tzw. administracji specjalnych. Funkcja polityczna to także funkcjonowanie instytucji międzynarodowych, takich jak: placówki konsularne (aktualnie działają konsulaty generalne: Austrii, Francji, Niemiec, Rosji, Ukrainy, Węgier i Stanów Zjednoczonych oraz konsulaty honorowe: Brazylii, Chile, Danii, Wielkiej Brytanii, Włoch), a także Instytuty Kultury niektórych z tych państw np. Włoch, Francji czy też Instytut Goethego oraz siedziby organizacji międzynarodowych lub ich filii. W tej funkcji mieszczą się także podpisane umowy o współpracy Krakowa z miastami partnerskimi na całym świecie (m.in. z Norymbergą, Frankfurtem, Lipskiem, Orleanem, Edynburgiem, Kijowem, Bratysławą, Rochester, Florencją, Wiedniem, Wilnem). Kraków ma obecnie wielką szansę stania się ważną metropolią w Europie Południowo-Wschodniej, a jego konkurencyjność w stosunku do takich miast tego regionu jak: Bratysława, Brno, Lwów, a nawet położony w „cieniu” Wiednia Budapeszt – jest oceniana wysoko. Należy także pamiętać, że Kraków był również kolebką ruchów narodowych i społecznych (np. insurekcji kościuszkowskiej w 1794 r. czy „Solidarności” w latach 80. XX w.), ma więc swoje poczesne miejsce na historyczno-politycznej mapie Europy.

Duchowa (dziedzictwa narodowego, religijnego i kulturowego) – są to tradycje związane z pełnieniem przez Kraków kiedyś funkcji stołecznych (zarówno państwowych, jak i sakralnych) i nagromadzonymi w związku z tym pamiątkami dotyczącymi znaczących wydarzeń historycznych. Metropolitalna funkcja sakralna była i jest podkreślana przez kult spoczywających (lub mających swoje relikwie) w Krakowie licznych świętych (głównie św. Stanisława Szczepanowskiego – biskupa), a obecnie jeszcze bardziej przez Osobę byłego arcybiskupa – metropolity krakowskiego, papieża Jana Pawła II i Jego działalność o znaczeniu uniwersalnym; w tym względzie ważne miejsce zajmują znajdujące się w obszarze metropolitalnym Krakowa – Wadowice, rodzinne miasto Papieża oraz Kalwaria Zebrzydowska. Wśród około stu świątyń znajdują się kościoły ze słynnymi, koronowanymi wizerunkami Matki Bożej, których jest dziewięć (ostatnio koronowany w 2002 r. obraz Matki Bożej Pocieszenia w kościele św. Szczepana). Jest też kilkanaście świątyń podniesionych do rangi bazyliki mniejszej (ostatnio: konsekrowana przez Ojca Świętego w 2002 r. bazylika Bożego Miłosierdzia oraz św. Michała Archanioła i św. Stanisława na Skalce).

Należy także pamiętać, że Kraków, a właściwie istniejące wówczas miasto żydowskie w obrębie samodzielnego miasta Kazimierza, było poważnym ośrodkiem judaizmu, szczególnie w XVI i XVII w., kiedy działali tutaj: filozof Mojżesz Iseerles oraz znani kabaliści np. N. Spira czy słynne szkoły talmudyczne.

Ważne są również takie niematerialne wartości dziedzictwa kulturowego, jak: historyczne tradycje miejsc i społeczności, tradycje uniwersyteckie i naukowe, historyczne powiązania z innymi kulturami uwzględniające np. obecność mniejszości

etnicznych: np. Żydów w przeszłości (wysoką rangę w świecie ma organizowany tutaj corocznie Festiwal Kultury Żydowskiej), a Ukraińców czy Ormian obecnie. Tzw. „genius loci” – „duch miejsca” i związana z nim symbolika jako wyznacznik tożsamości jest silnym, metropolitalnym atutem Krakowa. Kraków traktowany jest też jako tzw. metropolia historyczna i jako taka jest jedną z najznamienitszych w Europie Środkowej.

Kulturowa – związana z wypełnianiem roli stolicy kulturalnej regionu, Polski a niedawno, w 2000 roku i Europy, poprzez istniejące liczne instytucje kultury (13 teatrów, 4 orkiestry symfoniczne, 18 muzeów, kilkadziesiąt galerii) oraz organizowane imprezy, w tym kilka międzynarodowych festiwali (np. filmów krótkometrażowych, a ponadto: organowych, teatrów ulicznych czy orkiestr wojskowych). Działa tutaj jedyne w Polsce Międzynarodowe Centrum Kultury z szeroką ofertą światowej i europejskiej kultury, a także np. dominikańskie Stowarzyszenie Espace Centrum na Europę Środkową i Wschodnią; ostatnio powstał również spektakularny Instytut Książki. Różnorodne i prężne środowisko artystyczne Krakowa skupione wokół trzech uczelni artystycznych (ASP, Akademia Muzyczna i Wyższa Szkoła Teatralna) oraz liczne indywidualności (między innymi dwóch noblistów w zakresie literatury czy światowej sławy kompozytor), nie posiada jednak wystarczającego zaplecza dla prezentacji swojej twórczości, a sam artystyczny klimat Krakowa nie jest wystarczający w przypadku organizowania imprez najwyższej rangi, a także imprez bardziej masowych. Do najpilniejszych zadań należą więc: budowa Centrum Kongresowo-Koncertowego, o standardzie umożliwiającym organizację festiwali oraz imprez widowiskowych i sportowych o znaczeniu międzynarodowym i krajowym, a także rozbudowa Opery i Operetki.

Nade wszystko jednak funkcja kulturowa łączy się z nagromadzonymi w ciągu wieków zabytkami kultury i sztuki, tworzącymi największy potencjał miasta i stanowiącymi główną jego atrakcyjność w wymiarze krajowym, europejskim i uniwersalnym. Są to tzw. materialne części składowe dziedzictwa kulturowego wśród, których można wyróżnić (Murzyn 2002):

- układy urbanistyczne i ruralistyczne oraz związana z nimi sieć dróg pochodzących z różnych okresów;
- zabytkową zabudowę reprezentującą różne dzieła architektoniczne i zespoły zabytkowe z historycznymi nawarstwieniami, a więc: budowle sakralne (w tym kilkadziesiąt kościołów i klasztorów rzymsko-katolickich, a także kilka synagog), rezydencjalne (dawne pałace), użyteczności publicznej, obronne (trójpierścieniowy zespół fortyfikacji);
- zabytkową zieleni, a więc: parki, ogrody, bulwary, zadrzewienia oraz zespoły form związanych z relikwiami krajobrazu naturalnego w obrębie miasta (są to przede wszystkim: Planty, Błonia, bulwary Wisły, zieleni towarzysząca zespołom fortyfikacji, kilka rezydencji dworskich otoczonych parkiem oraz liczne ogrody przyklasztorne);
- tzw. zabytki lub obiekty ruchome, będące w posiadaniu instytucji i osób prywatnych (bogate zbiory kościelne i klasztorne np. OO. Paulinów na Skałce czy OO. Dominikanów, kolekcje i zbiory muzealne, archiwa, biblioteki), w tym tej

miary obiekty jak: obraz Leonarda da Vinci „Dama z łasiczką” czy Złoty Globus Jagielloński.

Bardzo poważnym walorem Krakowa oraz jego obszaru metropolitalnego są obiekty wpisane na listę światowego dziedzictwa kultury: Stare Miasto wraz z Kazimierzem w Krakowie, Kopalnia Soli w Wieliczce, Obóz Koncentracyjny w Oświęcimiu, kalwaria w Kalwarii Zebrzydowskiej, a ostatnio zabytkowe kościoły drewniane m.in. w Dębnie, Lipnicy Murowanej czy Sękowej. Takiego nagromadzenia tej klasy obiektów, w większości o wyraźnym akcencie sakralnym, na tak stosunkowo małym obszarze, nie ma nigdzie na świecie.

Edukacyjno-naukowa – związana przede wszystkim z najstarszym polskim Uniwersytetem (i drugim po Uniwersytecie Karola w Pradze – w tej części Europy), a także z dziesięcioma państwowymi i ośmioma niepublicznymi wyższymi uczelniami. Na szczególne podkreślenie zasługuje bardzo poważny w tym zakresie potencjał instytucji religijnych z Papieską Akademią Teologiczną i ostatnio powołaną do życia Akademią Europejską im. Ks. Józefa Tischnera, Ignatianum oraz kilkoma Wyższymi Seminariami Duchownymi (diecezjalnymi lub przy klasztorach np. OO. Paulinów na Skalce) oraz nowoczesnymi religijnymi ośrodkami edukacyjno-kulturowymi np. OO. Salezjanów czy OO. Karmelitów. Pod tym względem, dodawszy do tego jeszcze: prawie 100 ośrodków parafialnych i kilkadziesiąt zgromadzeń zakonnych, w tym niektórych posiadających także swoje wydawnictwa (np. jezuickie WAM czy unikalne benedyktyńskie „Cenobium”) oraz w kilku przypadkach siedziby kurii prowincjalnych (np. OO. Franciszkanów, OO. Bernardynów czy XX Pijarów), albo domów generalnych – Kraków uważany jest przez wielu za drugi po Rzymie ośrodek katolickiego życia religijnego na świecie. Już w 1647 r. Piotr H. Pruszczyk pisał: Możesz się godnie z tego szczycić cny Krakowie, żeś jest drugim Rzymem jako masz przysłowie. Z kadrą liczącą ok. 10 000 nauczycieli akademickich oraz stale wzrastającą liczbą studentów (obecnie ponad 130 000), Kraków stanowi drugi po Warszawie ośrodek akademicki i naukowo - badawczy w kraju, o szerokim zasięgu oddziaływania ponadregionalnego. Przyczynia się do tego także obecność wielu instytucji badawczych z Oddziałem Polskiej Akademii Nauk oraz Polską Akademią Umiejętności na czele oraz wielu oficyn wydawniczych. Aby umocnić tę funkcję, szkolnictwo wyższe oraz nauka wymaga jednak nowych inwestycji obejmujących: budowy, rozbudowy, adaptacje i modernizacje we wszystkich uczelniach krakowskich, z których najważniejsze to: wznoszony obecnie III Kampus Uniwersytetu (wraz z wydzielonym obszarem dla potrzeb Papieskiej Akademii Teologicznej) oraz Auditorium Maximum UJ, II Kampus AGH w Mydlnikach, obszary rozwojowe: Politechniki Krakowskiej w Czyżynach i Collegium Medicum UJ w Prokocimiu.

Gospodarczo-finansowa – związana z bazą ekonomiczną, a także z sektorem bankowym oraz z instytucjami tzw. otoczenia biznesu. W Krakowie zlokalizowany jest jeden z największych w Polsce (a także i w Europie) zakładów przemysłowych – Huta im. T. Sendzimir, wymagający jednak poważnej restrukturyzacji i unowocześnienia. Jednocześnie coraz ważniejsze stają się gałęzie gospodarki opartej na wiedzy, co łączy się też z wprowadzaniem przemysłów naukochołnych (np. Centrum

Zaawansowanych Technologii, Krakowskiego Parku Technologicznego w ramach III Kampusu UJ i Specjalnej Strefy Ekonomicznej (m.in. konkurująca z najlepszymi na świecie, firma komputerowa COM ARCH). Funkcjonują tu też znane firmy zagraniczne np. MOTOROLA, DELPHI czy PLIVA w samym Krakowie, a także COCA COLA, BAHLSEN, PERNORD RICARD, SAXON i HERZ w obszarze metropolitalnym. Przyciągnięcie inwestycji w dziedzinie wysokich technologii, nieinwazyjnych dla środowiska przyrodniczego i kulturowego, stworzy nowe możliwości zatrudnienia wysoko wykwalifikowanej kadry rekrutującej się spośród absolwentów krakowskich uczelni oraz będzie impulsem dla uruchomienia, we współpracy ze światem nauki, procesów innowacyjnych w krakowskich firmach (Trafas 1997)

Integracja działań, zlokalizowanych w Krakowie i jego obszarze metropolitalnym ośrodków naukowych i ośrodków wysokich technologii będzie dynamizowała rozwój nowoczesnych systemów oraz efektywny transfer technologii poprzez podjęcie wspólnych działań mających na celu bezpośrednie wykorzystanie doświadczeń i możliwości środowiska naukowego przez firmy i ośrodki badawcze oraz szybkie wdrażanie wyników badań naukowych do praktyki.

Zaczyna funkcjonować centrum wystawiennicze i targowe, które już pod względem ilości imprez wystawienniczych należy do największych w Polsce, wymaga jednak ono dalszego wsparcia dającego możliwość organizowania imprez handlowych o różnym profilu i zasięgu. Obecnie organizuje się już szereg targów specjalistycznych np. KRAKIDENT, AQUA THERM, HORECA, Targi Budowlane, a ostatnio szybko nabierające także i międzynarodowego znaczenia Targi Książki. W Krakowie działa szereg instytucji zajmujących się promocją, szkoleniami i ekspertyzami gospodarczymi, w tym takie jak: Krakowska Kongregacja Kupiecka, Krakowskie Towarzystwo Przemysłowe, Izba Przemysłowo-Handlowa – o wieloletniej tradycji i ustalonych kierunkach współpracy z zagranicą.

Turystyczno-uzdrowiskowa – Kraków jest największym centrum turystyki przyjazdowej w Polsce, co wynika z jego unikalnych walorów jako miasta zabytków, ale i walorów przyrodniczo-krajobrazowych zarówno miasta, jak i okolicy (Wieliczka, Ojcowski Park Narodowy). Może też być on bazą do dalszych wycieczek w Tatry czy Pieniny („brama do Karpat”), zaliczanych do najbardziej interesujących krajobrazowo obszarów w tej części Europy (np. spływ Dunajcem). Należy podkreślić, że posiadanie tak wybitnych walorów i atrakcji turystycznych miasta oraz jego bliższej i dalszej okolicy, daje podstawy do stworzenia wspólnej oferty miasta i regionu (Fitt 1998). Oferta ta jest wielokierunkowa:

- turystyka wycieczkowa, której celem są zabytki i atrakcje kulturowe;
- turystyka tranzytowa, dla której Kraków jest atrakcyjnym przystankiem na trasach do Wieliczki, Tatr, Oświęcimia czy Wadowic, a także na Słowację;
- turystyka kongresowa i biznesowa, której celem są konferencje, sympozja oraz same ośrodki naukowo-badawcze i biznesowe;
- turystyka pielgrzymkowa, związana przede wszystkim z Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach oraz z kilkoma wspomnianymi powyżej, słynącymi z łask sanktuariami maryjnymi, a także z bliskością Kalwarii Zebrzydowskiej i Wadowic.

Szczególne znaczenie będzie miała rosnąca liczba pielgrzymek do Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach, gdzie przewiduje się działania na rzecz zagospodarowania terenów otaczających.

Zwiększenie atrakcyjności turystycznej wymaga przede wszystkim poprawienia dostępności komunikacyjnej Krakowa, przede wszystkim lotniczej np. czarterowe połączenia weekendowe z Wiedniem, Pragą, Budapesztem i miastami niemieckimi czy uruchomienia linii tanich przelotów (są obecnie prowadzone rozmowy na ten temat) oraz rozbudowy zewnętrznego układu drogowego i kolei regionalnej, ale także usprawnienia parkowania i obsługi samochodów osobowych oraz poprawienia informacji dla turystów zagranicznych.

Wzmocnić metropolitalną rangę Krakowa mogą także artezyjskie siarczanowe wody lecznicze, bowiem istnienie w obrębie miasta uzdrowiska (Swoszowice, Mateczny) jest ewenementem na skalę światową.

Komunikacyjno-transportowa – Kraków posiada drugi co do wielkości i liczby połączeń międzynarodowych (aktualnie 11, obsługiwanych bezpośrednio lub w ramach umów „code-share” przez przewoźników polskich PLL LOT S.A. i EuroLOT S.A. oraz zagranicznych m.in. Austrian Airlines, Air France, British Airways, LUFTHANSA, Swiss International Air Lines) port lotniczy w Balicach z perspektywą dalszej rozbudowy (już dzisiaj jest on przystosowany do przyjęcia lotów transatlantyckich jako drugie lotnisko w Polsce). Budowane jest (choć nie bez utrudnień) nowoczesne centrum komunikacyjne wokół Dworca Głównego, który stanowi największy węzeł kolejowy w południowej Polsce; w najbliższej przyszłości planuje się szybkie jego połączenie kolejowe z portem lotniczym, a także nową, szybką trasę do Zakopanego. Kraków leży też na szlaku autostrady A-4 (Drezno–Wrocław–Katowice–Kraków–Rzeszów–Lwów), jednej z trzech głównych osi drogowych, a tym samym i osi rozwoju środkowo-wschodniej Europy. Ukończono już południowe, autostradowe obejście Krakowa w ciągu tej trasy, a w dalszej kolejności przewiduje się połączenie autostradowe z Tarnowem, trwają też prace nad modernizacją trasy E-7 do Zakopanego, jako drogi ekspresowej. Pomimo więc nie najlepszej dostępności Krakowa, w wymiarze metropolitalnym i europejskim (kontakt z głównymi sieciami połączeń), jest ciągle ona niewystarczająca.

Informacyjno-logistyczna – jest to raczej funkcja przyszłościowa, ale już obecnie Kraków jest siedzibą regionalnego ośrodka TV (choć włączono go do ogólnopolskiego Programu III), kilku rozgłośni radiowych (w tym katolicka PULS), kilku dzienników oraz czasopism, w tym *Tygodnik Powszechny* – najpoważniejsze katolickie czasopismo społeczno-kulturalne o dużym zasięgu czytelności także i poza granicami kraju. W Krakowie działa też nowoczesny (jeden z najlepszych w Europie) Portal ONET. PL, a w perspektywie jest budowa nowoczesnego centrum multimedialnego w oparciu o sieci internetowe. Potencjałem Krakowa w tej dziedzinie jest druga po Warszawie liczba instytucji wydawniczych (w tym wspomniane *Znak*, *WAM* czy *M*) oraz istnienie mających świetną tradycję, wysokiej klasy zakładów poligraficznych.

Zakończenie

Zarysowany powyżej potencjał Krakowa wskazuje na to, że chociaż nie w pełni zasługuje on jeszcze na miano metropolii europejskiej (Eurometropolii), stale jednak do niego zmierza. W kontekście kategoryzacji miast europejskich, pożądanym byłoby osiągnięcie przez Kraków w najbliższej przyszłości pozycji tzw. „miasta o znaczeniu europejskim”. Różne rankingi i kategoryzacje nie zawsze wymieniają Kraków (z polskich miast najczęściej Warszawę), a jeżeli chodzi o położenie miast metropolitalnych w europejskim systemie miast, Kraków wraz z Warszawą i Trójmiastem zaliczany jest do „strefy peryferyjnej”. Niezależnie od tych klasyfikacji Kraków aktualnie należy do europejskiego stowarzyszenia miast EUROCITIES, a w Europejskiej Sieci Miast i Regionów Metropolitalnych METREX jest nawet członkiem założycielem, jako jedyne miasto polskie. Kraków postrzegany jest w świecie jako „miasto interesujące”. Świadczyć może o tym zaproszenie go do odbytego w 1994 r. GLOBAL FORUM (kontynuacja SZCZYTU ZIEMI w Rio de Janeiro) – jako jednego z 50 miast świata, a jedyne go z krajów Europy Środkowo-Wschodniej.

Powyższą analizę funkcji metropolitalnych Krakowa przeprowadzono głównie w kontekście tego, co jest jego największym potencjałem. Jest nim na pewno specyficzny „genius loci” czyli tzw. klimat miejsca, który kształtowany był w dużej mierze przez jego „duchowość”, wynikającą także z jego sakralności, która przejawia się niemal we wszystkich funkcjach metropolitalnych. Zapewne nie „zniszczy” jej także metropolizacja jako wyraz gospodarczej i kulturowej globalizacji. Jak pisze M. Rożek (2003): *Sławę Krakowa tworzą ślady historii, polskiej kultury chrześcijańskiej, która zawsze skupiała wszystko to, co najszlachetniejsze i najlepsze w tysiącletnich dziejach narodu polskiego. Kraków można zrozumieć poszerzając wiedzę o byłej stolicy Polski o głęboką refleksję nad chrześcijańskim duchem panującym w tym niezwykłym miejscu.*

Warto więc wyrazić nadzieję, że Kraków – wykorzystując pozycję symbolu tożsamości narodowej, międzynarodową pozycję w sferze nauki, kultury i turystyki, a także w sferze myśli religijnej – może z powodzeniem spełniać funkcję międzynarodowego centrum współpracy jako liczący się ośrodek metropolitalny w Europie.

Literatura:

- Chrostowski W., 1990, *Biblijna wizja miasta*, Res Publika, 3.
- Cristaldi F., 1994, *Per una delimitazione delle area metropolitane*, Milano: Franco Angeli.
- Fitt J., 1998, *Turystyka jako funkcja metropolitalna Krakowa*, [w:] *Metropolitalne funkcje Krakowa*, MCK, Kraków.
- Krakau, Prag und Wien: Funktionen von Metropolen im frühmodernen Staat*, 1999, Sprawozdanie ze sympozjum: Tagung des Geisteswissenschaftlichen, Leipzig.
- Kukliński A., 2000 *Metropolia Warszawy wobec wyzwań procesów globalizacji*, [w:] *Globalizacja Polskich Metropolii*, Euroreg, Warszawa.

- Lanckorońska K., 1961, *Studies on the Roman-Slavonic Rite in Poland*, Orientalia Christiana Analecta, Roma.
- MPH III. (*Monumenta Poloniae Historica III*), 1992, [w:] J. Wyrozumski, *Dzieje Krakowa*, I, Wyd. Literackie, Kraków.
- Murzyn M., 2002, *Dziedzictwo kulturowe a rozwój miasta. Prace z zakresu historii gospodarczej*, Zesz. Nauk. Akad. Ekonom. w Krakowie, 587.
- Munch H., 1958, *Kraków do roku 1257 włącznie*, Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, 3.
- Purchla J., 1996, *Kraków – prowincja czy metropolia*, Universitas, Kraków.
- Rożek M., 2003, *Cracovia Sacra*, Jedność, Kielce.
- Sowa K., 1999, *Tysiąclecie biskupstwa krakowskiego*, [w:] *Małopolska na przestrzeni wieków*, Wspólnota Małopolska – wydanie specjalne, Kraków.
- Trafas K. 1997, *Przebieg procesów transformacji i zmian infrastruktury przestrzennej aglomeracji krakowskiej*, Pr. IGiPZ PAN, 44.
- Trafas K., Zborowski A. 2003, *Metropolia Krakowa – Krakowski Obszar Metropolitalny. (materiały do Planu zagospodarowania Przestrzennego Woj. Małopolskiego)*, Urząd Marszałkowski Woj. Małopolskiego, Kraków.
- Wyrozumski J., 1992, *Dzieje Krakowa*, I, *Kraków do schyłku wieków średnich*, Wyd. Literackie. Kraków.
- Żochowski S., 1906, *Kraków biskupi*, Rocznik Krakowski , VIII.

Metropolitity and metropolisation of Cracow

Summary

A notion metropolis and that of metropolisation have changed considerably in the drift of history. Formerly they were related to the state possessing colonial territories, next to the „city-mother” and to the Catholic Church province. Such the province was Cracow diocese in the eve of Christianity in Poland, because this unit was one of the greatest in Europe to 18th c., although an official erigation of Cracow Metropolis was realized in 1925.

The metropolitity of the given city depends not only on its size (population number), but rather on its exogenic functions.

Such the functions of Cracow are as follows:

- the political and administrative function, that of the capital of Poland in the past, and that of the centre of the voivodeship, powiat (district) and other administrative systems, the Church included (the metropolis centre and that of diocese),
- the spiritual function – the city is the symbol of the national identity and that of the religion (stressed by the worship of saints) and has a peculiar „genius loci”,
- the cultural function – in Cracow there are numerous cultural institutions (some of them of universal significance) and a great number of historic objects, the sacral included. It is important to know, that the Cracow historic core, the Wieliczka Salt Mine, the Nazi concentration camp in Oświęcim, the calvary at Kalwaria

Zebrzydowska and some wooden old churches were put on the *UNESCO World Heritage List*,

- the educational-scientific function – Cracow has one of the oldest European universities and over 10 schools of the academic level (i.e. the Papal Theological Academy, seminars and institutions spreading religious ideas); there are also numerous scientific institutes,
- the tourist function, because of the worship places, among them one of the most important is the Sanctuary of God's Mercy.

The metropolitan character of Cracow is also stressed by its function as a transport-logistic node and by its economic-financial function, although they need to be strengthened in the globalisation perspective. But the economic growth should not menace the city character, which spiritual dimension was shaped for ages.

Translated by Zygmunt Górka

*Kazimierz Trafas
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński*